

En rådmans åtgärd att med anledning av ett upplevt hotfullt agerande inte tillåta åhörare att bära viss klädsel under en rättegång

Anmälan

AA framförde i en anmälan klagomål mot Hässleholms tingsrätt och framförde följande. Han är medlem i den ideella föreningen Brödraskapet. Han och några andra medlemmar i föreningen hade för avsikt att vara åhörare vid en huvudförhandling vid tingsrätten. De bar västar och tröjor med föreningens märken och färger men blev tillsagda av rättens ordförande att ta av sig dem.

Utredning

Handlingar i tingsrättens mål B 588-08 fordrades in och granskades.

Muntliga upplysningar hämtades in från rådmannen BB, varvid i huvudsak följande framkom. Det var känt för tingsrätten att den tilltalade i målet var medlem i Brödraskapet, och såväl målsäganden som ett vittne hade uttryckt stor rädsla inför huvudförhandlingen. Tingsrätten hade därför beslutat att polis skulle närvara vid förhandlingen. Innan målet ropades på noterade han att det satt fem, sex personer i väntsalen iförda västar med Brödraskapets klubbemblem. När målet ropades på gick de nyssnämnda in i salen, vilket BB uppfattade som ett förtäckt hot mot såväl förhörspersoner som rätten. Han sa därför till dem att de inte var välkomna i rättssalen om de inte tog av sig västarna. Detta åtlöddes. Målsäganden hade begärt att få höras utan att den tilltalade var närvarande, s.k. medhörning, vilket tingsrätten beviljade. I samband med att den tilltalade fördes till medhörningsrummet kom en till person iförd väst med Brödraskapets klubbemblem in i rättssalen. Personen ställde sig först intill målsäganden och satte sig därefter på den bänk som var närmast denne. BB sa till även denna person att han måste ta av sig västen om han ville närvara vid förhandlingen. Även denna tillsägelse åtlöddes.

Ärendet remitterades till tingsrätten för upplysningar och yttrande angående vad som förevar vid huvudförhandlingen i aktuellt avseende. Av upplysningarna skulle särskilt framgå vilka rättsliga överväganden som föregick beslutet att förbjuda åhörarna att bära vissa kläder.

Tingsrätten (lagmannen CC) kom in med ett yttrande till vilket hade fogats upplysningar från BB.

BB uppgav i huvudsak följande.

Huvudförhandlingen föregicks av att stor möda fick läggas ner på att förmåvittnet och målsäganden att delta i förhandlingen. Båda uttryckte rädsla och obehag inför att uppträda i rättssalen eftersom den tilltalade var medlem i Brödraskapet, och att man också kunde förvänta sig att kamrater till honom skulle komma att närvara vid förhandlingen. När målet påropades kom ett antal personer iförda tröjor med stora och tydliga emblem på bröstet, utvisande tillhörigheten till Brödraskapet, in i rättssalen. De ställde sig i "samlad tropp" framför åhörarbänkarna, svängde på sig så att emblemerna tydligt syntes för alla närvarande. Jag uppfattade deras beteende såsom en klar hot demonstration mot tingsrättens ledamöter och mot övriga närvarande och därigenom som ett otillbörligt beteende i rättssalen. Med anledning härav ansåg jag det vara min skyldighet såsom ordförande i rätten att meddela den föreskriften att de skulle avlägsna demonstrationsobjekten, varefter de fick närvara vid huvudförhandlingen. Så skedde också. Ingen förvägrades rätten att närvara i rättssalen.

När förhöret med målsäganden just skulle inledas inträdde ytterligare en person, iförd samma typ av tröja som nämns ovan, i rättssalen. Han gick bort till den del av åhörarbänkarna som vetter närmast mot åklagar-/målsägandebänken. Där ställde han sig med bröstet vänt mot nämnda bänk, stod stilla i några sekunder och tittade skarpt på målsäganden, varefter han satte sig ner på bänken. Även detta beteende uppfattade jag som en klar hotdemonstration, riktad mot målsäganden, varför jag även för den här personen meddelade föreskriften att han skulle ta av sig tröjan. Så skedde och han var närvarande vid återstoden av huvudförhandlingen.

Det vittnesförhör som åklagaren påkallat kunde inte genomföras eftersom vittnet av rädsla för Brödraskapet inte vågade delta i huvudförhandlingen. Avsikten var att han skulle hörts per telefon.

Enligt 5 kap. 9 § rättegångsbalken ankommer det på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid huvudförhandlingen och att meddela de föreskrifter som behövs härför. De närvarande medlemmarnas i Brödraskapet uppträdande i rättssalen uppfattade jag som en uppenbar demonstrations handling, riktad såväl mot rättens ledamöter som mot övriga deltagare i huvudförhandlingen, inte minst mot målsäganden, och därigenom som ett otillbörligt beteende. Med beaktande av rättssäkerhetsaspekten är det av väsentlig betydelse att det i rättssalen inte förekommer ovidkommande eller störande moment under en huvudförhandling. Det är viktigt att deltagarna får lämna sina berättelser utan att otillbörligt påverkas, t.ex. av en demonstration. På grund härav var det min skyldighet som rättens ordförande att meddela en föreskrift för att undanröja detta inslag. Föreskriften var tillräcklig för att uppnå syftet och dessutom med bibehållandet av offentligheten – ingen nödgades avvisas från rättssalen.

Eftersom den som skulle höras inledningsvis var målsägande och inte ett vittne, var 36 kap. 18 § rättegångsbalken inte tillämplig. Om det åberopade vittnet inställt sig eller varit hörbart per telefon är det emellertid möjligt att detta lagrum kunnat komma i tillämpning.

Avslutningsvis kan jag bara konstatera att min föreskrift inte hade sin grund i att beröva berörda personer rätten att välja klädsel eller att genom sin klädsel visa sin tillhörighet till visst sällskap utan fastmer att deras beteende var att bedöma som en hotdemonstration och därigenom framstod som uppenbart otillbörligt i rättssalen.

CC

I yttrandet anför BB att han nödgades meddela några av åhörarna den föreskriften att de inte fick bära klädesplagg, på vilka fanns Brödraskapets klubbemblem. Han redovisar i yttrandet sina skäl för åtgärden. Avyttrandet framgår också att han stödde sig på stadgandet i 5 kap. 9 § rättegångsbalken.

Tingsrätten finner att BB synes ha haft mycket goda skäl för att vidta de aktuella åtgärderna.

I ett beslut den 21 oktober 2009 anförde chefsJO Melin följande.

Rättslig reglering

Domstolsförhandlingar är som huvudregel offentliga, vilket innebär att allmänheten har fritt tillträde till dem (se bl.a. 2 kap. 11 § regeringsformen och artikel 6 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna).

Frågor om upprätthållande av ordningen vid förhandlingar i allmän domstol regleras i 5 kap. 9 § rättegångsbalken (RB). Enligt bestämmelsen ankommer det på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela de ordningsregler som behövs. Ordföranden får utvisa den som stör förhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt.

Rätten får besluta att en part eller en åhörare inte får vara närvarande vid ett vittnesförhör om det finns anledning att anta att vittnet av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av partens eller åhörarens närvaro, 36 kap. 18 § första stycket 1 RB. Bestämmelsen ska tillämpas även vid förhör i bevissyfte med part eller med målsägande som inte för talan, 37 kap. 3 § första stycket RB.

Bedömning

Av utredningen har framgått att BB vid en huvudförhandling beslutade att inte tillåta åhörare att bära västar eller tröjor med föreningen Brödraskapets emblem på, att beslutet grundade sig på reglerna i 5 kap. 9 § RB och slutligen att syftet med åtgärderna var att undanröja ett beteende som enligt BB:s uppfattning var att bedöma som en ”hotdemonstration” och därmed otillbörligt.

Min företrädare, chefsjustitieombudsmannen Claes Eklundh, har i ett tidigare beslut (JO 1998/99 s. 53) angående tillämpningen av 5 kap. 9 § RB i en liknande situation som den förevarande uttalat bl.a. följande.

Att en förhandling är offentlig innebär att allmänheten har fritt tillträde till den lokal där förhandlingen hålls. Häri ligger att envar har rätt att övervaraförhandlingen utan att behöva undergå identitetskontroll eller förklara varför han önskar närvara. Åhörarna kan vidare självfallet i princip vara klädda som de själva önskar.

Som har sagts i det föregående ankommer det enligt 5 kap. 9 § RB på ordföranden att upprätthålla ordningen vid en domstolsförhandling. Med stöd av denna bestämmelse har ordföranden möjlighet att meddela de föreskrifter som behövs för att rättegången ska kunna genomföras utan störande inslag. [— —]

[B]estämmelsen bör kunna tillämpas även i sådana fall där en åhörare är klädd – eller oklädd – på sådant sätt att det med fog kan göras gällande att han därigenom stör ordningen i rättssalen. Det bör emellertid framhållas att det här inte kan vara fråga om annat än fall av ren undantagskaraktär. Det kan exempelvis bli aktuellt att visa ut en åhörare ur rättssalen om hans klädsel är av sådant slag att den skulle kunna medföra ansvar för förargelseväckande beteende eller hets mot folkgrupp (jfr NJA 1996 s. 577). Det finns däremot enligt min mening inte rättsligt stöd för att vid en offentlig domstolsförhandling i andra fall visa ut eller förbjuda en åhörare att komma in i rättssalen endast på den grunden att han genom sin klädsel visar att han tillhör en viss förening eller annan sammanslutning, även om denna skulle förknippas med värderingar som står i strid med vad som är gängse i samhället.

Jag delar denna uppfattning. Det är således, med de undantag som nämns ovan, inte möjligt att med stöd av 5 kap. 9 § RB förbjuda en åhörare att bära en väst eller annan klädsel som visar tillhörighet till en viss förening.

I förevarande fall har emellertid BB uppgett att hans beslut inte grundade sig enbart på åhörarnas klädsel utan att han uppfattade deras klädsel och beteende i övrigt som en hotdemonstration och att denna framstod som uppenbart otillbörlig i rättssalen. Enligt BB:s uppfattning var den av honom meddelade föreskriften, dvs. att åhörarna skulle ta av sig västarna, tillräcklig för att uppnå syftet, dvs. att undanröja hotdemonstrationen.

Att i en rättssal uppträda på ett sätt som kan uppfattas som en hotelse mot rätten eller övriga närvarande i rättssalen måste naturligtvis anses utgöra ett otillbörligt beteende och därmed föranleda rättens ordförande att vidta åtgärder med stöd av 5 kap. 9 § RB. Det förtjänar att anmärkas att ett sådant beteende självfallet också kan utgöra ett brott, närmast övergrepp i rättsak (17 kap. 10 § brottsbalken).

De senaste årtiondena har det, inte minst i brottsutredningar med kopplingar till den organiserade brottsligheten, blivit allt vanligare att målsägande och vittnen inte vill medverka i det rättsliga förfarandet. Detta beror sannolikt både på att det blivit vanligare med hot – öppna eller förtäckta – om repressalier av olika slag och på att allmänhetens medvetande om vissa gruppers våldsbenägenhet generellt torde ha ökat. Det är därför av stor vikt att bl.a. domstolarna har en beredskap för att hot kan förekomma och att väl genomtänkta åtgärder vidtas när så sker.

Jag har således inget att invända mot att BB ansåg sig föranlåten att vidta åtgärder med anledning av vad han upplevde som en hotdemonstration. Emellertid har jag för egen del svårt att se att den åtgärd som han beslutade om var ändamålsenlig. Det förefaller osannolikt att det obehag som en förhörsperson känner inför att yttra sig minskas av att personer som anses ha uppträtt hotfullt, och kan tänkas ogilla innehållet i förhörspersonens utsaga, tvingas ta av sig särskilda kännetecken men ges tillfälle att stanna kvar i rättssalen.

Eftersom jag själv inte var närvarande vid huvudförhandlingen är det svårt för mig att ha synpunkter på vilken eller vilka åtgärder som i stället borde ha vidtagits. Jag vill dock framhålla att 5 kap. 9 § RB ger rättens ordförande en möjlighet att visa ut personer från rättssalen. Enligt min uppfattning torde det ofta vara befogat att vidta en sådan åtgärd mot den som uppträder hotfullt i rättssalen. Vidare har rätten, om

det finns anledning att anta att en målsägande av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av t.ex. en åhörarens närvaro, möjlighet att förordna om att åhöraren inte får vara närvarande i rättssalen under förhöret, 36 kap. 18 § och 37 kap. 3 § RB.

Sammanfattningsvis är det således min uppfattning att BB i den uppkomna situationen, mot bakgrund av hur han själv beskrivit den, i stället för att förbjuda de personer som genomförde hotdemonstrationen att bära vissa kläder, borde ha övervägt att vidta någon av de nyss nämnda åtgärderna.

Ärendet avslutas med den kritik som ligger i det ovan sagda.